

Інформаційна культура в професійній підготовці майбутнього педагога

Ярослав ГАЛЕТА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки психолого-педагогічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Інформація є одним з основоположних загальнонаукових понять, яке відображає суть сучасної епохи. На думку Р.Ф. Абдєєва, наприклад, зміну світоглядів на межі третього тисячоліття підготувала революція у галузі комунікацій та інформації. За його словами, нині відбувається перегляд кардинальних наукових концепцій, що розширює кордони нашого пізнання [1].

Вперше про суспільство, в основі діяльності якого лежить оброблення інформації, заговорили на початку 50-х років минулого століття – у зв'язку з появою кібернетики та математичної теорії зв'язку. Втім, сам термін «інформаційне суспільство» став поширеним значно пізніше – ближче до кінця ХХ ст., у період загального впровадження комп'ютерних та інформаційних технологій.

Основоположниками теорії інформаційного суспільства прийнято вважати Клода Шеннона, Норберта Вінера, Джона фон Неймана, Алана Тьюрінга, а також Андрія Миколайовича Колмогорова. Саме їхні роботи і дослідження зробили можливим розповсюдження технологій і програмного забезпечення в усьому світі.

Початок ХХІ ст. характеризується не лише роллю інформації, що зростає, стрімким розвитком інформаційних технологій, а й особливим значенням знань і освіти у становленні інформаційного суспільства. На зміну традиційній парадигмі освіти прийшла інноваційна, найважливішою складовою якої стала ідея неперервності. Реалізація ідеї неперервної освіти направлена на подолання основної суперечності сучасної освітньої системи – між стрімким темпом накопичення знань у світі та обмеженими можливостями їх засвоєння людиною в період навчання. Ця суперечність змушує заклади освіти насамперед формувати вміння вчитися, здобувати інформацію, отримувати з неї необхідні знання. Особливого значення при цьому набуває інформаційна культура фахівця, що є однією з базових особистісних характеристик, яка визначає сучасне інформаційне мислення, професійну мобільність.

Отже, проблема формування інформаційної культури є сьогодні однією з найважливіших проблем вищої школи. Її розв'язання в галузі професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів нині починає активно обговорюватися в науково-педагогічних колах. Саме це і зумовило мету нашої

статті – аналіз поняття «інформаційна культура» та підходів до її формування.

Не викликає сумніву, що основним фактором, який вплинув на дедалі більше поширення поняття, яке розглядається, є процеси інформатизації й комп'ютеризації як усього суспільства в цілому, так і системи освіти зокрема. Ще в працях академіків А.П. Єршова, В.М. Монахова, які стояли біля витоків комп'ютеризації й інформатизації освіти, виховання інформаційної культури розглядалося як перспективне завдання навчання інформатики [6]. Необхідно зазначити, що спочатку інформаційна культура пов'язувалася переважно з певним стилем мислення й алгоритмічною культурою. Однак одразу виникли труднощі з визначенням цього поняття, оскільки воно складається з двох самостійних наукових категорій – «культура» та «інформація».

Культура в інформаційній парадигмі, за В.О. Ізвозчиковим, може розглядатися як інформаційна пам'ять народу, як еволюційний крок на шляху накопичення індивідуального досвіду і передавання його індивідуі у формі знарядь, знаків і текстів, незалежних від індивіда [8].

Г.О. Голицин зазначає, що якщо раптом цивілізація зникне, то створена нею інформація збережеться в знаряддях і знаках: вона може бути відкрита, розшифрована і засвоєна іншою цивілізацією [4]. Тому культуру автор розуміє як систему виробництва, поширення і засвоєння інформації, що використовує зовнішні для людини матеріальні носії – знаряддя, знаки, тексти. У сучасній герменевтиці

текстом називається буквально все, що нас оточує, це дуже широке коло носіїв інформації: і книги, і живопис, і архітектура, і комп'ютерна програма, і жести, і багато іншого [2].

Отже, зрозуміло, що поняття «культура» дуже тісно взаємодіє з поняттям «інформація». Як зазначає І.А. Негодаєв: «Інформація і культура можуть бути подані як дві сфери, що перетинаються, у зоні яких утворюється простір, котрий означається як інформаційна культура. Це культура взаємодії людини з інформацією на рівні суспільства й особистості» [7, с. 176].

В одному випадку інформаційна культура визначається як інформаційні якості особистості (М.Г. Вохришев, Ю.С. Зубов), як гармонізація її внутрішнього світу під час засвоєння всього обсягу соціально значущої інформації (Н.Б. Зінов'єва). В іншому – як інформаційна діяльність (І.Г. Хангельдієва), як інформаційна діяльність аксіологічного характеру, тобто зумовлена цінностями культури (О.А. Гречихін). Іноді інформаційну культуру пов'язують з певним рівнем знань, що дає змогу людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь у його формуванні й сприяти інформаційній взаємодії (Є.О. Медведева), з новим типом спілкування (В.М. Михайловський). Трапляються трактування інформаційної культури як характеристики рівня розвитку суспільства (Т.М. Сосніна). Такий різномірний у розумінні інформаційної культури відображає як рівень її осмислення в соціально-філософській і культурологічній літературі, так і складність та різноплановість цього феномену.

Аналізуючи складні феномени, правомірно застосовують системний підхід, що дає можливість робити структурні «зрізи» досліджуваних об'єктів, виділяти їх різні аспекти. На думку І.А. Неодаєва, «при дослідженні інформаційної культури можливе вирішення двох основних таких аспектів, що в першому наближенні можна назвати соціологічним і технологічним. У першому випадку ми розглядаємо інформаційну культуру як соціокультурний феномен, у другому – як феномен техніко-технологічний» [там само, с. 168].

У соціокультурному розумінні інформаційна культура – це сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етичних і національних культур, їхнє поєднання в спільний досвід людства. У цьому аспекті інформаційна культура є елементом загальної культури людства, найважливішим засобом формування світової культурної спільноти, створення світового інформаційного простору. Вона визначає рівень інформаційного спілкування – принципово нові форми зв'язків без особистої присутності індивідів у режимі діалогу. В епоху інформатизації суспільства інформаційна культура – це готовність до освоєння нового способу життя на основі використання інформації, побудова нової (інформаційної) картини світу, що швидко змінюється, і визначення свого місця в ньому. Як частина загальної культури

особистості інформаційна культура має базуватися на засвоєнні етики й естетики, ергономіки і питань інформаційної безпеки.

У техніко-технологічному розумінні інформаційна культура – це оптимальні способи поведінки зі знаками, даними, інформацією і надання їх зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань, механізми вдосконалювання технічних засобів виробництва, збереження і передавання інформації. У такому розумінні вона є показником не загальної, а, ймовірно, професійної культури. З цього погляду інформаційна культура вбирає в себе знання наук, використання досягнень яких є необхідним для успішної інформаційної діяльності, і вміння застосовувати ці знання на практиці. До цих наук насамперед можна віднести кібернетику, інформатику, математику, теорію проектування баз даних та інші дисципліни. Невід'ємною складовою інформаційної культури в цьому аспекті є знання нової інформаційної технології й уміння її застосовувати як для автоматизації рутинних операцій, так і в неординарних ситуаціях, що потребує відступлення від стандартів і нетрадиційного творчого мислення. З огляду на це, інформаційна культура – знання про способи одержання, оброблення, збереження, надання і використання інформації, а також уміння цілеспрямовано працювати з інформацією для її використання з практичною метою.

Варто зазначити, що інформаційна культура нині ще є переважно показником не загальної культури в її соціотехнічному аспекті, а професійної. Уміння працювати з інформаційною технікою часто поєднується, у кращому разі, зі знанням інформатики, математики й англійської мови, тобто тих галузей, що забезпечують практичну взаємодію людини з технічними засобами одержання й надання інформації. Однак, розглядаючи інформаційну культуру більш широко, треба сказати, що загальні методи надання знань й умінь не потрібно шукати лише в межах комп'ютерної ситуації. Реальні межі застосування інформаційної культури є набагато ширшими, діапазон її змісту значно багатший.

Ми будемо дотримуватися розуміння сутності поняття «інформаційна культура», запропонованого А.О. Веряєвим, а саме: «Інформаційна культура – складне інтегральне системне особистісне утворення, що є гармонійно поєднаною сукупністю загальнолюдських уявлень, ідей, знань, ціннісних орієнтацій, гуманістичних уявлень, емоційного досвіду, якостей особистості, стильових і світоглядних утворень, універсальних способів пізнання, алгоритмів поведінки, способів комунікації, орієнтованих на вільне існування, розвиток, самовдосконалення в історично і технологічно інформаційному суспільстві» [3].

Проаналізуємо стан проблеми формування інформаційної культури особистості майбутнього фахівця в процесі навчання у ВНЗ.

Безумовно, ця проблема професійної підготовки студента, який отримує вищу освіту, не є новою. В

умовах переходу людства до інформаційного суспільства, комп'ютеризації навчального процесу, формування потужних інформаційних баз даних і функціонування традиційних джерел інформації, що не зменшуються у кількості й обсязі, дуже важливо не тільки дати студенту певні знання, але і навчити його самостійно їх одержувати, розвинути навички інформаційної культури, роботи з інформацією, пошуку, активної й ефективної взаємодії із сучасними інформаційними пошуковими системами.

Основне навантаження з виховання інформаційної культури особистості покладається на систему неперервної освіти, усі складові якої вже випробовують вплив інформатизації суспільства. Інформаційна культура передбачає розуміння значення соціального, наукового й інших видів інформації й інформаційного забезпечення як у професійній діяльності, так і в плані загальнолюдських, гуманістичних цінностей.

Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації якостей людини, що сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця в житті. Велику роль у формуванні інформаційної культури відіграє освіта, що має готувати фахівця для інформаційної спільноти, виробляючи в нього навички й уміння: диференціації інформації; виділення значущої інформації; встановлення критеріїв оцінювання інформації; створення інформації і її використання.

Працюючи в системі вищої освіти, ми іноді стикаємося з тим, що деякі студенти не вміють структурувати інформацію. Людина насамперед повинна сама навчитися обробляти інформацію, а потім уже – використовувати комп'ютер як інструмент для більш ефективного оброблення. Починати вчити цього, на наш погляд, треба на уроках інформатики у середній школі, оскільки інформатика – дисципліна, яка базується на використанні комп'ютерної техніки, вивченні структури і загальних властивостей інформації, а також методів роботи з нею. У шкільному курсі інформатики потрібно формувати навички користування комп'ютером, вчити основ знань з алгоритмізації і програмування, а у ВНЗ – продовжувати вивчення інформатики не тільки з огляду на спеціальність, але і як фундаментальної науки. Недостатньо того, щоб під час навчання інформатики студенти бачили зв'язок лише зі своєю майбутньою професією. Необхідно, щоб у процесі навчання вони освоювали сучасне програмне забезпечення, призначене для вирішення професійних завдань. Крім цього, вони повинні чітко усвідомлювати динаміку інформаційних процесів і технологій та бути готовими до опанування нових програм після закінчення ВНЗ. Отже, у школі мають закладатися основи, що дадуть змогу виробити культуру взаємодії з інформацією, культуру одержання нових знань, а у ВНЗ ці основи мають набувати свого подальшого розвитку.

У процесі формування інформаційної культури студенту ВНЗ поряд із вивченням теоретичних

дисциплін інформаційного напрямку багато часу необхідно приділити комп'ютерним інформаційним технологіям, що є базовою складовою майбутньої сфери діяльності. До того ж якість навчання має визначатися ступенем закріплених стійких навичок роботи у галузі базових інформаційних технологій під час вирішення типових професійних завдань.

На важливості неперервної освіти в процесі формування інформаційної культури студента наголошує І.І. Горлова: «Варто мати на увазі, що завдання формування інформаційної культури особистості може бути успішно вирішено за умови його розв'язання усіма ланками неперервної освіти. Проблема навчання інформаційної грамотності має певні традиції: в межах пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань, навчання комп'ютерної грамотності. Спираючись на наявний досвід, тепер необхідно підійти до цієї проблеми по-новому, більш широко, з урахуванням вимоги інформаційного суспільства» [5]. На думку дослідниці, робота з виховання інформаційної культури має бути системною. Курси, вивчення яких дає змогу вирішити це завдання, необхідно вводити до кола обов'язкових навчальних дисциплін. Особливого значення І.І. Горлова надає підготовці педагогічних кадрів, здатних викладати ці дисципліни; створенню системи навчально-методичної й довідкової літератури, наочного приладдя для різних етапів неперервної освіти щодо різних галузей [там само].

Значна частина всіх досліджень інформаційної культури присвячена визначенню проблем, що виникають у процесі її формування. В.О. Шаповалов вважає, що до найбільш важливих проблем дослідження інформаційної культури можна віднести формування тезауруса – системи інформаційних понять, що забезпечують загальне й спеціальне орієнтування особистості в навколишньому інформаційному середовищі. У тезаурусі якісні й кількісні характеристики людського знання отримують основне значення й забезпечують комфортність існування особистості в суспільних умовах. Іншою дуже важливою проблемою автор вважає розвиток уміння здійснювати інформаційну діяльність: формулювати свої інформаційні потреби й запити, володіти стратегіями й алгоритмами оптимізованого інформаційного пошуку й аналізу інформаційних джерел, згортати й розгортати інформацію, вступати в різноманітні інформаційні контакти. Третьою проблемою, на думку В.О. Шаповалова, є кваліфікація, тобто підготовленість самої особистості використовувати будь-які джерела інформації, бази й банки даних. На четверте місце дослідник виводить правову проблему інформаційної поведінки особистості, тобто розумне регулювання інформаційного поведіння людини з огляду на вироблені в суспільстві правові й моральні норми. П'ятою проблемою дослідження інформаційної культури автор вважає проблему реалізації особистості в її інформаційній діяльності [9].

Аналіз праць з досліджуваної проблеми дав змогу дійти висновку, що розвиток інформаційної культури майбутнього фахівця можливий лише в діяльності. Але, безумовно, не будь-яка діяльність може сприяти розвитку цього феномену. Тому процес формування інформаційної культури майбутнього педагога, на нашу думку, має відбуватися шляхом розвитку в нього інформаційних потреб, умінь, навичок і здібностей працювати з інформаційними потоками на основі інформаційних і бібліотечно-бібліографічних технологій, а також стимулювання науково-дослідної та проектної діяльності з метою вдосконалення цього процесу.

Отже, завдання формування інформаційної культури майбутнього фахівця можна успішно вирішувати за дотримання таких умов:

- участі у процесі всіх ланок системи неперервної освіти, починаючи з дошкільної;
- взаємодії системи освіти з такими соціальними інститутами, як бібліотеки і служби інформації;
- одночасного підвищення інформаційної культури як викладачів, так і тих, хто навчається.

Перспективою подальшого дослідження цієї проблеми є вивчення окремих аспектів її розв'язання в системі вищої педагогічної освіти з урахуванням фахової підготовки студентів.

Література

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации: Диалектика прогрессивной линии развития как гуманная общечеловеческая философия для XXI в. / Р.Ф. Абдеев. – М.: Гуманит. изд. центр «ВЛАДОС», 1994. – 334 с.
2. Брудный А.А. Психологическая герменевтика: учеб. пособие / А.А. Брудный. – М.: Лабиринт, 1998. – 332 с.
3. Веряев А.А. Семиотический подход к образованию в информационном обществе / А.А. Веряев. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 2000. – 298 с.
4. Голицын Г.А. Информация и творчество: на пути к интегральной культуре / Г.А. Голицын; Гос. ин-т искусствознания М-ва культуры РФ и РАН. – М.: Рус. мир, 1997. – 303 с.
5. Горлова И.И. Информационная культура и проблемы культурной политики / И.И. Горлова // Проблемы информационной культуры: сб. статей / под ред. Ю.С. Зубова и И.М. Андреевой. – М.: Изд-во Моск. гос. ун-та культуры, 1994. – 215 с.
6. Ершов А.П. Школьная информатика (концепция, состояния, перспективы) / А.П. Ершов, Г.А. Звенигородский, Ю.А. Первин // Информатика и образование. – 1995. – №1. – С. 3–19.
7. Негодаев И.А. Информатизация культуры / И.А. Негодаев; Дон. гос. техн. ун-т. – Ростов н/Д.: Книга, 2003. – 319 с.
8. Педагогические информационные технологии и картина мира в непрерывном образовании: (Информационный аспект): учеб. пособие / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена; Науч.-исслед. ин-т непрерыв. пед. образования; [В.И. Богословский и др.]; под общ. ред. В.А. Извозчикова. – СПб.: Образование, 1997. – 210 с.
9. Шаповалов В.А. Социокультурные аспекты информатизации образования / В.А. Шаповалов. – Ставрополь: СГУ, 1996. – 68 с.

Анотації

Ярослав ГАЛЕТА

Інформаційна культура в професійній підготовці майбутнього педагога

У статті аналізуються поняття «інформаційна культура» та підходи до її формування. Особливу увагу приділено проблемі формування інформаційної культури особистості майбутнього фахівця в процесі навчання у ВНЗ, зокрема майбутнього педагога. Наголошено на важливій ролі підготовки педагогічних кадрів, здатних на високому професійному рівні викладати дисципліни, пов'язані з вихованням інформаційної культури. Визначено умови успішного вирішення завдання формування інформаційної культури майбутнього фахівця.

Ключові слова: інформаційна культура, виховання інформаційної культури, інформаційне суспільство, інформаційна діяльність, комп'ютерна техніка.

Ярослав ГАЛЕТА

Информационная культура в профессиональной подготовке будущего педагога

В статье анализируются понятие «информационная культура» и подходы к ее формированию. Особое внимание уделяется проблеме формирования информационной культуры личности будущего специалиста в процессе обучения в вузе, в том числе подготовки педагогических кадров, способных на высоком профессиональном уровне преподавать дисциплины, связанные с воспитанием информационной культуры. Определены условия успешного решения задания формирования информационной культуры будущего специалиста.

Ключевые слова: информационная культура, воспитание информационной культуры, информационное общество, информационная деятельность, компьютерная техника.

Yaroslav GALETA

An informative culture is in professional preparation of future teacher

In the article concepts «informative culture» and approaches to its forming are analysed. Special attention is paid to the problem of forming personal informative culture of the future specialist during study in high school, in particular the future teacher. Accented on the important role of training of pedagogical personnels, capable at high professional level to teach disciplines, related to education of informative culture. The terms of successful decision of task of forming of informative culture of future specialist are defined.

Keywords: informative culture, education of informative culture, informative society, informative activity, computer technique.